

Armén, Natomedlemskapet och kriget i Ukraina

av Robert Dalsjö

Résumé

How should the Swedish army adapt to the heightened risk of war, to the membership in Nato, and to the lessons from the war in Ukraine? This was the subject of a lecture the author held to army leaders recently, on which this article is based. The article is structured around five main questions posed by the army and argues that we should prepare ourselves for war, which we haven't done in a long time, by building capability from below and fielding complete combat-ready brigades; that we need to understand how the alliance works and to think like allies; that we urgently need to heed the major military lessons of the war in Ukraine; that in order to become combat capable and to grow rapidly the army needs to shed many habits and practises that impede growth and readiness; and finally that in order to achieve this it is necessary for the political and military leadership to clearly commit themselves to rapid change, installing a sense of danger and a sense of urgency .

EFTER EN LÅNG period av fredsmässig Törnrosasömn på svältkost har Försvarsmakten kastats in i en strömvirvel där man snabbt och samtidigt ska växa, göras krigsduglig och anpassa sig till Natomedlemskapet, plus inkorporera lärdomar från kriget i Ukraina. Detta ställer stora krav inte minst på armén, som troligen är den av försvarsgrenarna som i dagsläget är i sämst skick. Denna artikel bygger på en föreläsning som författaren höll för arméledningen i slutet på maj innevarande år, och avspeglar min personliga syn på frågorna, inte FOI:s eller Försvarsdepartementets. Texten är, efter några ord om det större sammanhanget, strukturerad runt fem frågor som arméledningen ställt:

- Hur bör vi uppfatta Natos förmågekrav?
- Vad ska vi ta med oss i planeringen för en armé i Nato?

- Vilka lärdomar från kriget i Ukraina behöver vi ta till oss?
- Vilka är de huvudsakliga hindren för tillväxt?
- Vilka är de viktigaste förändringarna att implementera?

Det större sammanhanget

I de anglosaxiska länderna sägs det ofta att livet i det militära i mycket består av *hurry up and wait*, och det har verkligen varit sant för den svenska försvarsmakten de senaste 50 åren. Långa perioder då allt har gått sin gilla gång, ”PROD-lunken” – har avbrutits av kortare perioder av intensiv aktivitet – mekaniseringen efter murens fall, nedskärningarna runt millennieskiftet och övergången till insatsförsvaret. Oavsett stiltje eller storm var det alltid ont om pengar men sällan ont om tid, och krigshotet, om det alls fanns, låg alltid minst tio eller femton år bort. Långt bort

låg också framtidsdrömmarna i perspektivplanerna. Lite grand levde vi i försvaret som folket i östblocket bakom järnridån, visserligen var livet nu eländigt och knappt, men om femton år ska ni leva i modernitet och överflöd, hette det från överheten. Men den framtiden visade sig vara falsk som en hägring och låg ständigt utom räckhåll, här som där.

Nu har dock den långa perioden av stiltje brutits och vi har hamnat i en tid med extrem turbulens och stora förändringar och med korta tidslinjer, allt utlöst av den geopolitiska chock som Rysslands anfallskrig i Ukraina utgör. Detta krig handlar inte ”bara” om huruvida Ukraina ska ha en framtid som drönare och inte återskapa ett läge där halva Europa styrs från Moskva och resten dessutom hukar inför den ryska övermakten. Det är således säkerhets- och maktordningen i hela Europa framöver det handlar om.

Jag ska här inte mer än i strecksatser gå in på krigets geopolitiska konsekvenser, den intresserade kan läsa den analys jag förra sommaren publicerade i Kungl Krigsvetenskapsakademiens handlingar och Tidskrift, och en uppdaterad version kommer snart i Statsvetenskaplig Tidskrift.¹ Självfallet så kommer krigets utgång, om Ukraina vinner, alternativt att Ryssland segrar, eller om det slutar i ett dödläge, att ha stor betydelse för hur framtiden kan gestalta sig, men fem slutsatser menar jag kommer att gälla närmast oavsett utgången:

- Den eviga fredens och globaliseringens optimistiska tid är slut, och det finns ingen väg tillbaka.
- Ryssland är visserligen kraftigt försvagat men ändå aggressivt och farligt för sina grannar.
- Europa måste varaktigt skyddas mot Ryssland, vilket troligen betyder ett nytt kallt krig.

- Västvärlden är återfödd som trovärdig aktör.
- Kina var inledningsvis besvärat men ser nu möjligheter.

Den process vi nu måste gå igenom har av FOI tidigare, vi varnade för det här för flera år sedan, kallats för strategisk försränning: att inte passivt flyta som ett stycke drivved i händelsernas ström, utan att i stället hålla styrfart och skarp utkik framåt, detta för att snabbt kunna paddla för att undvika faror och ta möjligheter.

Detta har vi inom försvarssektorn tyvärr inte förberett oss för, så nu befinner vi oss mitt i forsarna i vårfloden och måste hantera åtminstone fyra ovana bråttom/viktigt-uppgifter samtidigt:

- Vi kan hamna i krig inom ett år (Anders Brännström hade rätt) och måste supersnabbt bli krigsdugliga;
- Vi ska ta till oss lärdomarna från kriget i Ukraina;
- Vi ska anpassa oss till Natomedlemskapet och att tänka som allierade i stället för som solitärer;
- Vi ska växa och bli större.

Natos förmågekrav – hur bör de uppfattas?

Det finns många missförstånd om Nato i Sverige, och jag kan varmt rekommendera Ulla Gudmundssons senaste Natobok som är lättläst och sansat reder ut hur det egentligen är.² Sett utifrån och på avstånd kan Nato för både vänner och fiender te sig som en blänkande preussisk krigsmaskin under amerikanskt befäl, men inifrån ser man istället att det är en mellanstatlig organisation där käbblande nationella delegationer driver sina egna agendor, medan en frustrerad grupp civila och militära byråkrater försöker få det hela att ändå fungera.

Det är lönlöst att läsa det som kallas Natostadgan för att förstå hur Nato fungerar, den stadgan skrevs för Atlantpakten som bildades 1949 som en säkerhetspolitisk ”pappersallians” som skulle medge handlingsfrihet för medlemmarna, särskilt för USA, som inte ville binda sig till försvar av Europa. Försvarsorganisationen Nato, med O:et, som tillkom några år senare under intryck av Koreakriget för att ge struktur och stadga när trovärdig avskräckning plötsligt värderades högre än handlingsfrihet. Men detta Nato har liksom Storbritannien ingen skriven författning, allt styrs av anglosaxisk praxis, pragmatism och en samarbetskultur inriktad på att finna konsensus. Någon har sagt att Nato är en ständigt pågående förhandling; detta skulle aldrig fungerat i längden om inte alla var lösningsorienterade och om inte USA tog en ledande roll, som med lock, pock och generositet agerade i föräldrarollen när några av barnen trilskades.

Här bör man notera den stora skillnaden mot EU, som i avsaknad en ledande anglosaxisk makt har en väldigt annorlunda kultur och struktur: en formell kontinental regelstyrning med starka överstatliga drag, vilket leder till paragrafrytteri/direktivrätt och till omständliga omförhandlingar av grundfördragen när större förändringar ska göras. Med en modern metafor skulle man kunna säga att Nato är mjukvarustyrt medan EU är hårdvarustyrt. Dock finns det minst ett drag som EU och Nato har gemensamt: beslut och målsättningar är ofta *aspirational*, det vill säga mål som ska strävas mot snarare än krav som ska uppfyllas till punkt och pricka. Detta katolska förhållningssätt kan verka en smula konfunderande på nordeuropeiska protestanter som gärna tolkar saker bokstavligt och följer regler.

Vad betyder då detta för hur man bör se på Natos förmågekrav? Å ena sidan kan ”kraven” ses som förhandlingsbud som kan

prutas och skjutas på, så har det varit i drygt sjuttio år. Å andra sidan så är det allvar nu, kraven är välgrundade, och vi vill inte ge intryck av att vara *slackers* eller fripassagerare. Särskilt nu när vi kan ha Trump tillbaka i Vita Huset om drygt ett och ett halvt år.

En annan betydelsefull kontextuell faktor är att Natomedlemmarna sedan 1960-talets början har bråkat om huruvida det räcker med avskräckning (underförstått amerikansk och med kärnvapen) i kombination med symboliska försvarsstyrkor, eller om alliansen ska bygga upp konventionella försvarsstyrkor som ska kunna stoppa ett ryskt anfall. När Västtyskland kom med i Nato ställde man dessutom som villkor att försvaret skulle tas upp redan vid östgränsen (*Vorneverteidigung*), och inte bedrivs som djupförsvar. Efter några decenniers time-out från världshistorien står vi återigen inför dessa problem. Avskräckning eller försvar, respektive skalförsvar eller djupförsvar. Dock ligger nu konfrontationslinjen en bra bit österut.

Ända fram till det ryska storanfallet på Ukraina viftade alliansens majoritet bort balters och polackers böner om en robust framskjuten närvaro, och hänvisade i stället till generell avskräckning och till ihåliga löften om förstärkning vid behov. Nu har det blivit annat ljud i skällan, och kraven på en robust framskjuten närvaro har efter ryssarnas härjningar i Ukraina kompletterats med krav på en ny sorts *Vorneverteidigung* – ingen regering eller militärledning vill ju låta sina egna städer bli ett nytt krigs Butja, Izium eller Mariupol. Men motståndet mot en robust framskjuten närvaro finns kvar under ytan, eftersom en sådan skulle bli dyr och politiskt kostsam för regeringar vars folk vant sig vid den eviga freden. Så man drar på många håll benen efter sig.

Vad betyder då detta för hur vi bör se på Natos förmågekrav? Svaret blir som ofta att

det beror på. Å ena sidan bör vi inte falla i fällan att agera ”Bror Duktig” och säga ja och amen till allt, uppfylla alla krav, eftersom det oftast finns töjman och ”kraven” i verkligheten är målsättningar. Å andra sidan har vi i en farlig tid ett starkt intresse av ett starkt och militärt trovärdigt Nato, av att inte framstå som latmaskar eller fripassagerare, och av att lära oss tänka som allierade. Så gör hellre för mycket än för lite.

Vad ska vi ta med oss till planeringen för en armé i Nato?

Det är också en svår fråga utan något givet enda rätt svar. En första utgångspunkt kan vara att vi måste ställa om till att tänka som allierade, efter att i drygt 200 år tänkt som solitärer. Det är en stor och jobbig omställning, men nödvändig. Och helst ska vi inte ställa om till att vara Lasse Latmask som slött räknar med att USA kommer att lösa uppgiften att mota ryssen i grind. Dessutom behöver vi inse att vi i Nato blir ett bakre land och en *staging area*, inte en frontstat, med de implikationer detta har. Vi är vana att tänka på att försvara på hemmaplan, Vikbolandet, Kalixlinjen, Hanöbukten, men nu kommer det att vara ständig bortamatch för fältförbanden som gäller, åtminstone vid fullt krig. Dock kan baser och resurser hemmavid fortsatt behöva servas med logistik och skyddas mot fjärrvapen och sabotage, med ett utbyggt luftvärn plus lokalförsvär/säkerhetsförband.

En andra utgångspunkt kan vara att vi är nykomlingar som har mycket att lära, och därför bör vara intellektuellt öppna och professionellt ödmjuka. Att med pekpinnen bildligt talat i högsta hugg beskäftigt förklara för utlänningarna hur saker kan lösas bättre och hur vi gör i Sverige, *in Sweden we have a*

system, är inte att rekommendera. Dock så bör vi också beakta att Nato inte är en perfekt krigsmaskin och de flesta andra europeiska arméer är i lika dåligt skick som vår; de behöver också återta både allmän krigsduglighet och förmåga att bedriva krigföring med kombinerade vapen i brigad och högre förband. En tredje utgångspunkt kan vara att ha en sund skepsis inför alla nyheter och att komma ihåg var vi faktiskt står i dagsläget. Nato och den militära världen (inte minst den amerikanska) är fortfarande full av PR-spin, dagsländor och modebegrepp, och det är ingen idé att kasta sig efter det kattguld som glittrar när vi saknar kängor till alla soldater.

När man har läst Riksrevisionens nedgörande rapport om tillståndet i armén och nu hör att T-soldater avrustas för att värnpliktiga måste ha grejorna, samt att reputationsbildningar ställs in i höst för att det saknas kängor, kan man inte annat än tycka att vi måste bygga från botten, göra det tråkiga och oglamorösa jobbet att bygga kompletta och hela förband först, innan vi börjar sträcka oss mot det som glittrar. Missförstå mig rätt, och min militära huvudtjänst som reservofficer är numera bekämpning och *targeting*, så jag är en stor anhängare av fjärrbekämpning, det är inte så att jag nedvärderar betydelsen av nya förmågor som spaningsdrönare, patrullrobotar och HIMARS, men om familjens barn saknar skor är det inte läge att i första hand köpa en ny bil.

Så jag skulle sikta på att sätta upp en helt komplett mekaniserad brigad, med alla delar, och sedan öva med den som en helhet i fält; det var länge sedan det gjordes sist. Därefter sätta upp en likadan till, då skulle vi ha något att komma med i Natokretsen, och få tyngd och trovärdighet.

Samtidigt (inte sedan...) behöver vi ta krigsduglighet på blodigt allvar. Vi har fuskat med krigets krav sedan början på sjut-

tioalet, alltså i femtio år, och accepterat ”vissa brister” i hopp om en nådatid. Men det måste vara slut med det nu, vilket kommer att vara rejält ovant, dyrt och jobbigt, men likafullt absolut nödvändigt. Kriget är en fullt realistisk möjlighet även i närtid, och kriget avslöjar obarmhärtigt alla former av fusk, vilket ryssarna nu får uppleva.

Och dessutom – det här kan komma att bli jobbigt på ett lite annat sätt – har vi Natos krav på brigadernas tillgänglighet, beredskap och deployerbarhet. Jag har redan nämnt kontexten, nämligen att de östliga allierades krav på en robust främre försvarslinje efter kriget i Ukraina blivit svårare att avvisa och nu verkar ha stöd hos Natos militära ledning. Det betyder att vi kommer att få ett tryck på oss att bidra substantiellt till alliansens framskjutna närvaro eller framskjutna försvar. Dessa framskjutna förband måste givetvis ha hög tillgänglighet och beredskap, vilket med dagens system kan gå för nivån bataljon men bli rejält krävande för nivån brigad. Dessutom, om Nato till äventyrs skulle acceptera fredstida luckor i den framskjutna försvarslinjen så kommer det i stället att komma skarpa krav på förmåga att ha förstärkningar som snabbt kan föras fram, kanske inom 10 eller maximalt 30 dagar. Detta skulle exempelvis kunna betyda att även om vi skulle ”komma undan” med att bara ha en bataljon på plats i Baltikum så måste vi kunna förstärka upp den till brigad på max en månad. Detta betyder att även om huvuddelen av förbandet normalt finns på Revinge eller i Skövde så måste det ha mycket hög tillgänglighet och beredskap, och därtill måste det finnas transportförmåga för att snabbt flytta det från Skövde till Siauliai. Detta kan bli mycket krävande, räkna baklänges på en tidslinjal så får ni se!

Dessutom finns här politiskt sprängstoff eftersom Natokravet på hög beredskap och tillgänglighet för insatser i våra grannlän-

der rimligen kommer att kräva ett omtag i personalpolitiken; antingen accepterar man att värnpliktiga kan skickas utomlands med tvång i fred, kris och krig, eller så måste vi ha mycket fler anställda soldater.³

Sammantaget blir nog detta en krävande samling uppgifter för armén framöver: att bygga hela förband som finns på riktigt, att kunna leva upp till krigets krav, och att kunna lösa uppgiften framskjuten förmåga eller snabb förstärkning.

Erfarenheter från kriget i Ukraina

Att följa och analysera uppladdningen inför och striderna i Ukraina har varit en huvuduppgift för mig och en grupp kollegor sedan jultid 2021, och det finns här inte utrymme att redovisa allt, mycket finns publicerat för den som är särskilt intresserad.⁴ Jag redovisar här bara i punktform observationer som kan vara särskilt relevanta för den svenska armén, inklusive några övergripande aspekter. Man bör dock ha i minnet att kriget fortfarande i hög grad pågår och det kan tillkomma nya väsentliga erfarenheter.

Motstånd lönar sig. Utan hårt och bestämt ukrainskt motstånd skulle Ukraina vara ockuperat nu och västvärlden skulle vara i ett mycket sämre läge, med ett segerrikt Ryssland som slickade sig om munnen och sneglade på nästa byte.

Åtgången av ammunition av alla sorter, inte minst artilleriammunition men även robotar, är helt enorm och minst en storleksordning större än vad västliga krigsmakter trodde skulle behövas i ett modernt krig. Även annan materiel går åt i hög takt, särskilt drönare som blivit en förbrukningsvara.

Mjuka faktorer som motivation, stridsmoral och skicklighet har många gånger visat sig ha större betydelse för stridens förande

och utgång än antal och typ av manskap och materiel.

Luftvärn har visat sig vara en nyckelförmåga, det stora och starka ukrainska luftvärnet har förnekat ryssarna luftherravälde och gjort att deras flyg främst uppträder frontnära och försiktigt, vilket utgör en stor begränsning. Här har kombinationen av kort- och medelräckviddigt luftvärn över ytan varit en framgångsfaktor, liksom en återhållsam luftvärntaktik. Luftvärnet har också lyckats ta udden av terrorangrepp mot städer.

Användningens av drönare har utvecklats och expanderat hisnande snabbt. Inledningsvis rapporterades om stora framgångar för beväpnade drönare av typ Bayraktar, men dessa blev snabbt för sårbara när fronterna stelnade och ryssarna ordnade till sitt luftförsvar. Fokus hamnade då på tre kategorier drönare: enklare flygplansdrönare främst för målupptäckt och målinmätning, samt för signalspaning och telekrig, mycket enkla civila kvadrokoptrar för allehanda uppgifter såsom spaning, målinmätning och insats med mindre vapen, samt ”själv-morddrönare” eller patrullrobotar. Enklare drönare sägs nu ha blivit helt nödvändiga för nästan all verksamhet, men samtidigt utgöra en förbrukningsvara med höga förluster och mycket kort livslängd: Ukraina uppsges förlora 10 000 drönare i månaden. Ryssarna har på senare tid haft framgångar med patrullroboten Lancet för att bekämpa ukrainskt artilleri och luftvärn.⁵

Som en effekt av den omfattande användningen av drönare har behovet av motmedel blivit akut för båda sidor, såväl telestörning för att slå ut navigations- och styrsystem som olika former av luftvärn används med framgång. Dock är kostnadsrelationen ett problem. Att använda en robot för miljoner för att slå ut drönare som kostar mindre än tiondelen är inte hållbart i längden. Därför

behövs billigare motmedel som kan tillföras på stor bredd.

Den ukrainska militärledningen spred på eget beväg luftförsvars- och arméresurser från sina fredstida baser kort före det inledande ryska robot- och flygangreppet, vilket kan ha förnekat ryssarna ett avgörande.

Västvärlden, liksom den ryska ledningen, har grovt överskattat Rysslands militära förmåga, som visat sig överraskande svag, både vad gäller trupp och materiel. Den bild vi haft av rysk förmåga har nog till del varit en Potemkinkuliss avsedd att imponera på omvärlden, och på Kreml, men kriget är en hård läromästare som obönhörligt avslöjar fredstida fuskande. En huvudanledning till de låga ryska prestationerna verkar vara den korruption och tjuvmentalitet som genomsvårar hela det ryska samhället.

Att ryssarna inte är så bra som vi trott betyder långtifrån att de är ofarliga, eftersom de kompenserar en hel del av bristerna med en storskalig och barbarisk brutalitet i krigföringen. Ryssland struntar uppenbarligen helt i krigets lagar och för ett totalt krig i Ludendorffs anda. Dessutom har man en hänsynslöst hög tolerans för egna förluster.

Det taktiska uppträdandet i samband med anfall har på rysk sida varit påfallande schablonmässigt, med kommandotaktik där order obönhörligt ska genomföras och initiativ på lägre nivå nästan inte förekommer, vilket givetvis är en svaghet som bör utnyttjas. I försvarsstrid har de på senare tid visat bättre förmåga och även att de kan anpassa sin stridsteknik på olika områden.

Mycket av den moderna ryska materielen visade sig inledningsvis vara överraskande dålig. Exempelvis fungerade inte sambandet på lägre nivå och stridsvagnarna visade sig vara sårbara även för äldre pansarvärnsvapen. I skrivande stund (juni 2023) visar dock ryssarna att deras pansarvärn fungerar bra, liksom deras minor och fältbefästningar, och

de visar att de har effektiva patrullrobotar och förstår att använda dem.

Eld, särskilt stora volymer artillerield, är den ryska arméns främsta vapen, och drönare används sedan länge för att upptäcka och lägesbestämma mål. För bekämpning av mål på djupet använder Ryssland inte flyg, som man håller tillbaka nära eget luft- rum, utan främst långräckviddiga robotar. Eftersom underlaget i form av lägesbild och måldata brister och processen för att välja ut och lägesbestämma målen, *targeting* på modern militärsvenska, är trög (upp till en vecka) har man främst kunnat bekämpa fasta eller orörliga mål. På taktisk nivå är processerna något smidigare, men insats med attackflyg nära fronten kräver normalt att mållägen bestämts av flygledare på marken eller drönare.

Ukraina däremot verkar ha tillgång till förstklassigt stöd med luft- och marklägesbilder, måldata och *targeting* från västliga vänner, vilket gjort att man kunnat använda luftvärnet och västliga precisionsvapen som GMLRS och Excalibur med god effekt.

Precisionsbekämpning har i ukrainska händer visat sig mycket effektivt även på de stridstekniska och taktiska nivåerna, även om ryssarna nu gjort sig mindre sårbara genom att förlägga stabsplatser och ammunitionsförråd längre bak, ordna fortifikatoriskt skydd, eller störa GPS.

Den ryska logistiken fungerar hyggligt så länge den kan baseras på järnväg med rysk spårvidd, men bortom järnvägsnätet är man beroende av en för liten och illa underhållen lastbilsparck, vilket begränsar den operativa räckvidden till cirka 150–200 kilometer.

Både den ryska och den ukrainska armén har hittills tagit förluster på mer än hundratusen man. Detta reser frågor som vare sig vi eller någon västeuropeisk armé funderat på i modern tid: hur tar man hand om så många skadade och döda, hur utbildar man snabbt

stora mängder ersättningsmanskap, och hur sätter man snabbt upp helt nya förband?

Det är notabelt att Ukrainas försvarsmakt på bara åtta år har förvandlat sig från håglösa hopar som 2014 knappt kunde bjuda motstånd, till en armé som 2022 kunde stoppa en fullskalig rysk invasion. Dessutom har man under samma tid byggt upp ett nationalgarde, samt sedan början på 2022 satt upp ett improviserat territorialförsvar. Inför sommarens väntade motoffensiv har man med västlig hjälp utbildat ett tiotal brigader på västlig materiel och taktik, samt skapat ett antal nya stormbrigader.

Slutligen har lätt, och till och med irreguljärt, infanteri visat sig vara överraskande effektivt även mot mekaniserade förband, om det sker i betäckt terräng eller i bebyggelse och med en taktik som liknar vårt gamla koncept fördröjningsstrid. Effekt fås inte minst genom att stressa fienden och utsätta honom för angrepp som tvingar fram ett förändrat beteende, och genom att slå mot underhållet och andra oskyddade delar av en anfallande kolonn. Utan tankbilar stannar stridsvagnarna förr eller senare.

Vilka av alla dessa observationer är det då viktigast för vår armé att ta till sig? Det kan vara svårt att välja, men mitt förslag är:

- att krig är på riktigt, mycket brutalt och att det inte fungerar att fuska;
- att det går åt mycket stora mängder ammunition, materiel och manskap;
- vikten av mjuka faktorer som motivation, ledarskap och förmåga att improvisera;
- betydelsen av att ha luftvärn på bredden;
- vikten av en bra lägesbild och förmåga att upptäcka och snabbt bekämpa mål;
- att enkla drönare behövs i mycket stor mängd och på stor bredd, men är en förbrukningsvara;
- att någon form av effektivt skydd mot drönare behövs på stor bredd;

- att lätt infanteri kan vara effektivt i betäckt terräng eller bebyggelse.

Hinder för tillväxt?

Mitt intryck är att hindren för tillväxt kan delas in i grupperna Attityder och vanor; Interna regler och rutiner; Externa regler; Infrastruktur; Bristande stöd från andra myndigheter; och Pengabrist.

Av dessa tror jag att det är egna attityder och vanor som faktiskt är den viktigaste bromsen för den tillväxt som är nödvändig. Vi har inom Försvarsmakten utvecklat en förvaltningskultur som är mycket starkare och mer utbredd än krigarkulturen. Och ÖB har ju ärligt medgett att det efter 50 år av nedskärningar och sparande är svårt för organisationen att ställa om mentalt till att spendera och växa, och till att det är bråttom. Dessutom är hela Sverige fredsskadat efter 200 år av fred. Vi har helt enkelt vant oss vid att det inte är farligt och allt går långsamt, och tror att det måste vara så. Vidare har vi under den eviga fredens decennier vant oss vid en närmast sydamerikansk officerstäthet på staber och förband, och klagar därför nu över officersbrist och skyller på den när saker går långsamt.

Men när svaret på frågan hur lång tid det tar att bygga upp armén till fyra brigader blir 10–15 år så är det helt enkelt IG, om man ser till behoven. Det är nu det är farligt och som militär förmåga behövs! Det finns många historiska exempel – Nazityskland, USA, Israel och nu senast Ukraina efter 2014 – på att det kan gå mycket fortare om man vill och måste.

Sedan har vi interna regler och rutiner. I drygt 50 år har försvaret satt planering och kostnadskontroll i högsätet, och att hålla på med sådant har varit vägen till befordran och till generalstjärnorna. På 00-talet infördes processtyrning i Hökvarteret, och vad jag

hör så lever detta monster kvar, medan vi på lägre nivåer har PRIO som chokar första linjens chefer med administrativa göromål.

Utöver detta planerings- och kontrollraseri så har vi i Försvarsmakten under den eviga fredens år byggt upp flera snåriga regelverk och policyer som nu snärjer oss när vi behöver bli snabbfotade: säkerhet, arbetsmiljö, miljöskydd, gender, akademisering, för att inte tala om formella utbildningskrav för ditt och datt, krav på och regler för certifiering, för att ta materiel i bruk och regler för militär luftfart och sjöfart. Det tar nu orimligt lång tid att utbilda en plutonchef, en pilot, eller en sjöofficer så att han eller hon får köra båt.

Sedan har vi de regler som påtvingats oss utifrån av välmenande eller klåfingriga aktörer: miljö, arbetsmiljö, arbetsrätt, upphandling, rapportering och dokumentation, pengahantering etcetera.

Dessa interna och externa regler och rutiner gör i sin tur att problemet med infrastrukturen blir än svårare att bemästra. Det blir knepigare, dyrare och mer tidskrävande att få tillgång till ändamålsenliga övningsområden, förläggningar eller förråd när man måste uppfylla, eller tror att man måste uppfylla, en rad externa regler. Sedan finns det nog också en del perfektionism och höga ambitioner med i spelet som också bromsar. Man vill bygga nytt, fint och modernt, inte reparera och rigga till något gammalt, eller nöja sig med gångna tiders standard på övningsfält och ytterförläggningar. Har man ens på allvar prövat möjligheten att köpa tillbaka kasernområden som inte har byggts om? Har man pejat möjligheten att expropriera?

Och även om Försvarsmakten skulle ha ångan uppe är det inte säkert att stödjande myndigheter som FMV, Fortverket eller Pliktverket har samma känsla av brådska utan kanske håller ett helt fredsmässigt tempo. Anskaffningen av Blackhawk och

återskapandet av ett tungt kustrobotbatteri visar att det kan gå att jobba mycket snabbare om man undviker särkrav, problempel-lar och nejsägare.

Slutligen har vi pengabrist, vilket kan vara överraskande med tanke på att den högsta militärledningen för inte så länge sedan sa att vi inte kan göra av med mer pengar än vi då hade lovat. Det var ju förstås struntprat, det finns massor av hål att stoppa i om pengarna skulle börja flöda på allvar: öva mer, anställa fler, köpa mycket mer ammunition, kängor, regnställ och karbiner. Bara att köpa tillräckligt mycket robotar till Patriotbatterierna skulle nog gå loss på tiotals miljarder, och det kommer att behövas mycket mer luftvärn än vi har planerat för. Visserligen har nu försvaret lovat mycket mer pengar, men behoven är enorma och prestigeprojekt som nytt stridsflyg och nya ubåtar slukar nog alltför stora delar av tillskotten.

Viktigaste förändringarna att implementera?

Det som behövs är mycket en tydlig brytning med gamla attityder och vanor, och dessas ersättande med *a sense of urgency* och *a sense of danger*.

Grundbulten, utan vilken inte mycket kommer att hända, måste nog vara en stark vilja till förändring och resultat från den högsta militära och politiska ledningen som kommuniceras och drivs på ett sådant sätt att de lägre nivåerna övertygas om att man menar allvar den här gången, och att det inte bara är prat. Detta betyder att man behöver

- ställa upp tydliga, krävande och tidsatta mål som utmanar eller stressar organisationen;
- planera baklänges från målet och till nuläget, i stället för framlänges med fredsmässiga tidslinjal;

- tydligt bryta med gamla vanor, förhållningssätt, processer och rutiner;
- snarast göra en rejäl administrativ skotfältsröjning i det egna regelverket;
- ge underställda chefer större frihet att hitta sätt att lösa uppgifterna, och sedan belöna framgång;
- från ledningens sida visa ett större mått av otålighet om saker försenas eller skäggas, tilldelad tid ska vara tillräcklig tid;
- återinför adjutanter och administrativa biträden som avlastar chefer från förvaltningssysslor;
- snarast inventera de externa regler som är mest begränsande och hos regeringen begära att dessa lyfts;
- att som en väg framåt i projektform göra försök med ett snabbspår för anskaffning med ett förenklat regelverk;
- med stöd av regeringen och ledningen för stödjande myndigheter driva genom motsvarande förändringar i stödverksamheterna.

Sist av allt vill jag påminna om att det ligger ett korn av viktig sanning i den slitna ledarskapsklyschan om att en kris också är en möjlighet. Ett läge som nu, där det verkar som allt flyter, kan också öppna möjlighetsfönster för den som vågar tänka utanför boxen, ser tillfället och vågar ta det. Vi har på kort tid sett hur saker som länge betraktades som omöjliga blev verklighet – Natomedlemskap, 2 procent i försvarsanslag m m. I både Norge och Danmark har under våren från politiskt håll aviserat rejäla omtag och tillskott till försvaret. Så låt er inte begränsas av gamla ingrodda uppfattningar om att ”det skulle aldrig politikerna gå med på”. Gamla märken håller inte längre.

Författaren överingenjör och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Dalsjö, Robert: "En brutal ruptur i den europeiska väven", *KKrVAHT*, 2. häftet 2022, s 38-44.; Dalsjö, Robert: "Kriget i Ukraina och den euroatlantiska säkerhetsordningen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* (kommande).
2. Gudmundsson, Ulla: *NATO – en allians i tiden*, Bookstrap, 2022.
3. Skrivande stund verkar det glädjande nog som om politikerna i försvarsberedningen tagit ställning för att använda värnpliktiga utomlands. Holmström, Mikael: "Därför ska svenska värnpliktiga försvara Nato", *Dagens Nyheter*, 2023-06-19.
4. Dalsjö, Robert; Jonsson, Michael och Norberg, Johan: "A Brutal Examination: Russian Military Capability in Light of the Ukraine War", *Survival*, vol 64, nr 3, juni-juli 2022, s 7-28; Dalsjö, Robert: *Några observationer från kriget i Ukraina av relevans för svenskt försvar*, FOI Memo 7970, FOI, Stockholm 2022; Dalsjö, Robert: "Russian airpower in Ukraine – Nuisance or Menace?", *Wavell Room*, 2023-05-24, <https://wavellroom.com/2023/05/24/russian-airpower-ukraine-nuisance-menace/>, (2023-06-12).
5. Hörnedal, Andreas: "Skrämmande hot och underbara möjligheter", *Officerstidningen* 2023/3.